

O novokřtěncích

~~ Amedeo Molnár ~~

BRATRĪM NABLĪZKU

Kašpar Schwenckfeld (1489-1561), slezský šlechtic, který nabył značného vzdělání čtenářským studiem německých mystiků, spisů Erasmových a jiných humanistů, byl záhy získán Lutherem a soustředil se na průzkum bible. Od roku 1521 jako stoupenec reformace vzal na sebe úkol laického kazatele evangelia.

Jeho první rozhovory s Lutherem se roku 1525 týkaly večeře Páně, a to jak ve směru dogmatickém, tak kázeňském. Přítomnost Páně ve Večeři byla mu čistě duchovní a Lutherovo chápání měl za příliš vázané na literu Písma. Účast na svátosti eucharistické může prokázat jen poslušný křesťanský život. Proto žádal Schwenckfeld, aby večeře Páně byla provázena kázni a případným vylučováním. V roce 1526 se Schwenckfeld od Luthera nadobro odloučil, protože byl přesvědčen, že ho tentokráte Bůh navštívil a tím osvobodil od lidských autorit.

Roku 1529 odešel Schwenckfeld ze Slezska do svobodnějšího prostředí štrasburského. Ale jeho učení o večeři Páně nedošlo tu souhlasu Bucerova a tak opustil město roku 1533 a zahájil své dlouhé putování, ne němž už neužil vnějšího klidu až do své smrti v Ulmu 1561. Působil jako spisovatel a propagandista. Nezaložil a nechtěl založit církev, ale na mnoha místech sdružil ve volná bratrstva lidi, kteří s jeho učením souhlasili. Podobně jako Franck zdůrazňoval Schwenckfeld svobodu darované víry: „Slovo Boží je svobodné, není vázáno věcmi viditelnými ani vnější službou, není vázáno ani místem ani časem. Je z okruhu věcí neviditelných.“ Víra je Boží dar a předchází sluchovému vjemu. Proti Pavlovu výroku z Řím. 10, 17, že víra je ze slyšení, připomíná Schwenckfeld výrok Ježíšův z Janova evangelia 6, 44: Nikdo nemůže přijít ke mně, leč ho Otec přitrhne. Proto Schwenckfeld soudí, že všelike kazatelské působení je vlastně zbytečné, není-li srdce hnuto touhou po dobrém, a zůstávají-li hluché uši vnitřního člověka.

S tím souvisí i to, že Schwenckfeld příliš nezdůrazňuje událost zjevení v čase. Svě pojetí hájil ještě na sklonku života proti námitkám Flacia Illyrica. Tvrdil, že v přesném smyslu slova není Písmo svaté slovem Božím, nýbrž toliko jeho ohlasem, v němž se ozývá promluvení Boží, které se stalo k praotcům, prorokům a apoštolům. Kazatelé, kteří ve svých kázáních hromadí výroky Písma, své posluchače toliko klamou, vydávají-li je za samo Boží slovo. Je třeba si uvědomit propast a rozdíl mezi skutečným Božím slovem a jeho lidským vyjádřením v Písmu svatém. Proto při vykládání má rozhodovat Duch a nikoli litera. To nepochopil Luther, jak se ukázalo zejména ve sporech o pojetí večeře Páně. „Postavil své učení na písku,“ napsal Schwenckfeld roku 1528, „zaměnil živé a věčné Slovo za vnější a porušitelnou literu. Vyvedl nás sice z Egypta a provedl nás mořem Rudým až na poušť, ale tam nás zanechal, třebaže se pokusil nás přesvědčit, že jsme již pronikli do zaslíbené země“.

Nebezpečí, že litera zabije, hrozí zejména při výkladu Starého Zákona. Na rozhovorech v Tubinkách vytýkal Schwenckfeld roku 1535 ostře svým odpůrcům, v tom i Bucerovi, že směšují Mojžíše a Krista, Zákon a evangelium, Starý a Nový Zákon. Zejména odmítal dovolávání se Starého Zákona na oporu a zdůvodnění násilných zákroků světské moci ve prospěch luterské církve. V Novém Zákoně, ukazoval, působí Duch svatý z vnitřku na venek, kdežto Zákon chce z vnějšku působit dovnitř. To ovšem znamená, že starozákonní předpisy nemohou křesťané ve své praxi potřebovat.

Ve své úvaze o svobodě víry dovozoval Schwenckfeld, že ani Kristus nechtěl svým učedníkům svěřit

úplnou a konečnou naukovou soustavu. Nejenže nepochopili všechno naráz, ale ani sám Ježíš jim nechtěl všechno zjevit za svého pozemského života. Nezavázal svědomí učedníků ke svým ke svým jednou promluveným slovům, nýbrž je odkazoval k působení Ducha svatého, který jim dá, co by měli mluvit (Jan 16, 14). Tento Duch svatý vane, kam chce, nemůže být spoután žádnou naukovou soustavou ani věroučnými články; proto křesťan ovládaný Duchem Božím, se nemůže smířit s mravním nátlakem a věroučným diktátem. Víra je dar Ducha svatého, svobodný dar Boží. Nemůže ji darovat nikdo z lidí, tedy ani žádné kázání nebo spis. Pro Schwenckfelda je nejhlavnější vnitřní působení Ducha svatého. Vedle tohoto působení každá vnější působnost bledne.

Stoupenci reformace se shodovali v názoru, že pravá křesťanská církev je všude tam, kde je Boží slovo čistě zvěstováno a svátosti řádně vysluhovány. Proti tomuto výměru Schwenckfeld protestoval: Tak by yblo možno počítat do církve ovce i kozly, dobré i zlé. Ale církev nemůže vzniknout, soudí Schwenckfeld, bez dokonalého vnitřního obrácení a znovuzrození člověka působením Ducha svatého. Tato církev obrácených je ovšem neviditelná. Definici církve, kterou Schwenckfeld podává, jako by vypsál ze spisů Českých bratří: „Křesťanská obecná církev se rozprostírá na vše strany a zahrnuje všechny svaté a věrné od počátku až do skonání světa. Není omezena časem, není omezena vnější křesťanskou obcí, není obsažena v jednom Božím lidu, nýbrž existuje všude, kde je pravé poznání Boha a Krista, víra v Božího Syna a známost podle Ducha svatého.“

K bratrskému pojetí se Schwenckfeld přiblížil nejenom tímto důrazem na ekumenický charakter podstatných složek církve. Blízky mu byl i tím, že zamítal státní církve každého typu, ať římského, ať luterského, stejně jako pokusy některých novokřtěnců nahradit politickou státní správu pořádky domněle křesťanskými.

Roku 1533 napsal Leo Judovi, nástupci Zwingliho v Curychu: „Mám za jisté, že světská moc, byťsi křesťanská, nemá práva vměšovat se do záležitostí křesťanské víry, ustanovovat pravidla a zákazy v Kristově království, soudit Písma, přinucovat kohokoli k víře a vykonávat v církvi jakoukoli vládu. To vše se protíví pravé funkci časné moci, kterou Bůh ustanovil, aby bděla nad veřejným pokojem, aby hájila život a statky občanů a veřejný pořádek. Není přípustno směšovat obě ta království, království světa a království Kristovo, když je přece Kristus sám rozlišil, řka: Dávejte což je císařovo císaři a což je Božího Bohu.“ V témže dopise si Schwenckfeld posteskl nad tím, že Martin Luther tyto zásady opustil, ačkoli je zprvu hájil. Sotvaže Karel V. prosadil v říši svůj Interim, psal Schwenckfeld 1549 do Štrasburku: „Stát

může být oficiálně křesťanský; odtud však neplyne, že má moc nad církví, ani to, že opravdu křesťanský je. Slova křesťanský stát jsou nedávného vzniku a nenašel jsem jich u apoštola Pavla“.

Schwenckfeldovi se zdálo, že sama křesťanská svoboda je reformovaným táborem zrazována. Roku 1535 vytýkal přátelům Bufetovým, že „rdousí křesťanskou svobodu pod záminkou získávání papeženců, znovu uvalují na svědomí břemena proti vůli Písma, a navzdory apoštolskému příkladu, připisují světské moci výsadní práva Ducha svatého.“

SLUŽEBNÍK S KLADIVEM

Novokřtěnectví představuje v době reformační tendenci, která se nezrodila teprve v 16.století. Provázela dějiny křesťanství od počátku. Vždycky se v dějinách církve vyskytovaly skupiny věřících, které nesouhlasily s přeměnou církve v ústav, v hotové zařízení, pomáhající dokonce ještě provozu státní správy. Proto se oddělovaly vedeny touhou žít nadějí evangelia.

V době mladé církve to byli montanovci, novatovci a donatovci. Ve středověku valdenští, beghardi, lollardi, miličovci, husité. I reformace začínala z podobných motivů, ale velice brzo nabyła jako

dějinný útvar podoby státní instituční církve. Význam novokřtěnenství je v tom, že nepřestalo reprezentovat odpor k instituční církvi, motivovaný nikoli individuálním stanoviskem, nýbrž pospolitým prožitkem křesťanské pravdy. Novokřtěnenství mělo mnoho podob a směrů od nejpokojnějších k nejrevolučnějším.

Mezi dějepisci došlo k živým sporům v otázce po původu novokřtěnenství. Troeltsch se domníval, že jsou původu švýcarského, curyšského. Karl Holl soudil na původ německý; Müntzer a Carlstadt mu byli jeho představiteli. Walter Koehler obě stanoviska smířil. První novokřtěnencká obec, která zavedla skutečné křtěnení dospělých, se objevila v Curychu roku 1525. Zdá se však, že myšlenka oddělit se od oficiální církve křtem dospělých se objevila už okolo roku 1522 v radikálních kruzích wittenberských.

Počátky novokřtěnenství souvisí takto s podivuhodnou postavou Tomáše Müntzera. Narodil se asi roku 1485 ve Stolbergu v saském Durynsku. Studoval v Lipsku, stal se knězem, přilnul k poselství Lutherovu, jehož údernost na lipské disputaci z roku 1519, kde se otevřeně přiznal k Husovi, jej překvapila. Luther mu opatřil místo ve Cvikavě v Sasku. Tu vstoupil Müntzer ve styk se skupinou probuzenců, kteří vyposlechli z evangelijní pravdy, odhalené Lutherem, důsledky krajně převratné a jednoznačně protihierarchické. Roku 1521 musel Müntzer Cvikavu opustit, protože se setkal s tvrdým odporem městské rady. Upevnil své přesvědčení cestami a stykem s utlačovaným lidem. Tak dospěl i do Prahy a kázal tu. V březnu 1523 byl v Allstedtu. Mezitím jeho stoupenci nabyli vlivu i ve Wittenberce, kolébce luterské reformace. Jejich opravdovost působila nakažlivě; Lutherovi spolupracovníci Carlstadt a

Melanchton byli skoro získáni poselstvím o brzkém příchodu království Kristova, nového společenského pořádku, v němž vše bude patřit všem a kde zlým bude znemožněno škodlivě působit. Ale radikálové brzy zapochybovali i o Lutherově pojetí křtu u dětí. Na této otázce se církev ve Wittenberce rozrůznila. Aby čelil nebezpečné situaci, opustil Luther své ústraní na hradě Wartburce (březen 1522). Svým vlivem zjednal v městě klid, ale cvikavští proroci museli hledat jinde sluch pro svá kázání.

Roztržka mezi Müntzerem a Lutherem byla už trvalá. Jako kazatel a bohoslovec vytýká Müntzer Lutherovi jeho konservativnost, přejemnělost, zženštilost. Lutherův důraz na ospravedlnění z víry je Müntzerovi kázáním o Kristu sladkém jako med, kdežto daleko více záleží na tom, aby svět slyšel o hořkosti a strážní kříže. Müntzer vyzdvihuje smělou odváženost víry, která člověka posiluje a podněcuje vykonat nemožné a mít naději i protinaději. Takovou víru dává člověku Duch svatý. Ujišťuje člověka o tom, že si ho Bůh vyvolil, že jeho jméno je zapsáno v nebesích. Tato jistota je nabízena všem, i nevzdělančům.

Vždyť Písmo nemá tak naprostý význam, jaký mu přisuzuje Luther. Kdyby tomu tak bylo, mohli by prostí, nevzdělaní křesťané snadno znovu upadnout do otroctví mistrů a vykladačů bible. Duch svatý je nad Písmo a nad Písmem rozhoduje. Působí přímo na duši člověka nástrojem vidění a zjevení. Tato vidění a zjevení jsou znaky blížícího se konce časů. Čas žně se přiblížil. Je nutno, aby se vyvolení Boží shromáždili, oddělili od světa i od domnělé církve a ustavili se ve viditelné a činné společenství. Křest vyvoleného pečeti jeho vtělení do nové obce posledních dní. Nemůže tedy býti udělen novorozenatům, nýbrž toliko těm, které Duch svatý osvětil a posvětil. To jsou zásady nového hnutí. Zamítá církev jakožto instituci, ustavuje nové společenství, jehož údové mají vědomí vyvolenosti a oddělenosti uprostřed světa zlého a převráceného.

Jaký postoj zaujmout ke světu? Před novokřtěnenství se tu otvíraly dvě cesty. Buď postoj trpný a pokojný, nebo aktivní, revoluční nepřátelství. Müntzer se rozhodl pro cestu druhou. Břímě bezbožných stalo se mu nesnesitelným. Revoluce je nevyhnutelná. Kázáním zve, ano žene lid do vzpoury proti knížatům a vrchnostem netoliko proto, že ví o jeho bědném postavení hospodářském, ale zejména proto, že vnější podmínky, v nichž tento lid musí z donucení žít, mu tarasí cestu k evangeliu. Chudina

je tak vykořisťována, tak zchvácena starostí o každodenní chléb, že ji nezbyvá času k četbě Písma a k obnově víry modlitbou a rozjímáním. Luther neviděl, že skutečná reformace nemůže být provedena bez revoluce sociální.

Za Müntzerovými slovy šly činy. V Allstedtu stanul v čele strany lidu. Když v červenci 1524 přišli do města bratr saského kurfiřta a jeho syn, Müntzer v jejich přítomnosti proslavil smělé kázání, v němž zdůraznil moc lidu a zároveň zval knížata k tomu, aby pomohla vyhladit zlé.

Aby mohl organizovat povstání spravedlivých proti bezbožným, zakládá Müntzer tajný svaz. Když se o tom dozví saský kurfiřt, Müntzer musí v srpnu uprchnout z Allstedtu. V Mühlhausen uveřejňuje svá „Odhalení falešné víry“ a podepisuje se Tomáš Müntzer s kladivem. Ve spisu se nespokojil stržením škrabošky s falešné víry, zakládající se na mrtvé liteře Písma a snadno se smiřující s bohatstvím a pohodlím měšťanů. Zamítl rozhodně a pro vždycky všechny vrchnosti. Lidu, vyhoštěncům tohoto světa a řádu, svěřoval nyní úkol vyhladit Boží nepřátele a přivést k vítězství pravou víru.

Tyto výzvy došly ohlasu. Lid vzal útokem kláštery a kostely, rozbíjel sochy, na smetiště naházel relikvie. Mnohde přestávali platit daně. Vzrušení dostoupilo vrcholu v únoru 1525 a dalo signál k převratným akcím v celém téměř Německu. Městská rada v Mühlhausen byla sesazena. Do nové rady zvolil lid své zástupce. Müntzer nepřestával kázat a organizovat. Sám si říkal „služebník Boží proti bezbožníkům“. V předvečer rozhodující bitvy u Frankenhausen, kde došlo ke srážce mezi knížecím vojskem a selskými sbory, podepisoval Müntzer své výzvy a hrozby, adresované Alfredovi a Arnoštovi z Mansfeldu, jako „Tomáš Müntzer s mečem Gedeonovým“.

Bitvu prohrál 15. května 1525. Knížecí vojsko se potom pustilo do strašných jatek. Müntzera, který se ukryl do kteréhosi domu, brzy našli. Po dvanácti dnech byl štat. V hnutí Müntzerově se nám novokřtěnecký program představuje ve formě útočné, nesmiřitelně bojovné. Údernost Müntzerovy myšlenky i tragika jeho pádu, stejně jako hrůzy pozdějšího dramatu münsterského nahnaly vrchnostem i církvím strach: světem obchází strašidlo, strašidlo anabaptismu.

DRUHÁ TVÁŘ NOVOKŘTĚNCŮ

Kázání Müntzerovo vytvořilo spíše revoluční svaz než ustálené sbory. Ty se objevují ve Švýcarsku v prostředí zcela odlišném. V roce 1523 se curyšský reformátor Zwingli poprvé střetl s levicovými proudy. Stoupenci Konráda Grebela odmítli nadvládu státu nad církví a chtěli církev zcela nezávislou. Tyto požadavky zesílily, když o roku 1524 Vilém Reublin kázal proti křtu dětí. K tomuto hnutí se přidal vlivný a hybný farář z Waldshutu Baltazar Hubmaier. Zwingli s těmito nespokojenci uspořádal veřejné hádání o křtu v polovině ledna 1525 v Curychu, které vyznělo proti novotářům. Městská rada dokonce pohrozila vypověděním rodičům, kteří by nedali dítky pokřtít do týdne.

Protestem proti tomuto nařízení odhodlal se Grebel uskutečnit první křest dospělého. Mnozí v tom viděli pokyn k následování a novokřtěnectví se začalo šířit s podivuhodnou rychlostí ve švýcarských kantonech. Příštího roku sáhl Zwingli proti novokřtěncům k násilí. 7. března byla příslušnost k novokřtěnectví prohlášena zločinem, trestaným smrtí. Roku 1527 byl jeden z novokřtěneckých předáků utopen.

Švýcarští novokřtěnci chtěli být církví svatých, bratří a sester, ale na rozdíl od Müntzera nepomýšleli na to, aby vyhladili bezbožné s povrchu zemského. Většinou zavrhovali právo meče. Dopis, který Konrád Grebel poslal 5. září 1524 Müntzerovi, odmítá bojovný postoj zcela jednoznačně: „Mečem nemáme hájit ani evangelium ani ty, kteří v něj uvěřili. Věrní křesťané jsou jako ovce uprostřed vlků, jako ovce vedené k zabítí. Mají býti křtěni ke strážni, k pronásledování, k utrpení a smrti a vyzkoušení ohněm. Neužívají světského meče, neutíkají se k nástroji války a nemohou se dopustit vraždy.“

Od počátku tedy má novokřtěnec dvě tváře. V Müntzerovi a v jeho zástupcích se může jevit jako apokalyptická příšera, důsledná a krajně nesnášenlivá. V Curychu je to naopak hnutí pokojné, sdružení lidí, kteří jsou připraveni od světa rány raději přijímat než je rozdávat.

Vůdcové novokřtenců unikali před pronásledováním ve Švýcarsku do některých větších měst západního a jižního Německa. Jejich myšlenky docházely ohlasu ve vrstvách lidových, řemeslnických i obchodnických. Štrasburk vzrostl rychle ve významné středisko hnutí. Přijal do svých zdí Carlstadta, Schwengfelda, Francka, ale také údernějšího Reublina, Hätzera, Dencka. Jeden z předních představitelů duchovního života ve městě, reformátor Jan Capito, se všemi těmito levicovými proudy odpovědně počítal. Také reformátorka Kateřina Zellová se pronásledovaných novokřtenců ujímala. Zato Martin Bucer s novokřtěneckým výkladem evangelia nesouhlasil. Jiným střediskem novokřtenců se stal Augsburg, kde se konala v letech 1526 a 1527 dvě významná shromáždění. Odtud se hnutí šířilo do jižního Německa a některými svými skupinami se převalilo i do Rakous a na Moravu. Moravští novokřtenci našli znamenitého organizátora v Baltazaru Hubmaierovi. Došel druhého křtu z rukou Reublinových roku 1525 ještě jako kazatel ve Waldshutu. Když odtud musel prchnout, našel útočiště v moravském Mikulově, odkud účinně působil svou spisovatelskou činností. Ale vídeňským úřadům se podařilo zmocnit se ho roku 1527. Byl potom 10. března 1528 upálen ve Vídni. V jeho díle pokračoval Jakob Hutter, tyrolského původu, jenž také zahynul na hranici roku 1536.

Jestliže v Curychu Zwingli pronásledoval novokřtence sotva se objevili, stíhaly je zase v Německu jak vrchnosti luterské tak katolické. Původní rozpaky Lutherovy a Brenzovy rozptýlil nakonec Melanchton, Osiander a jiní, kteří trest smrti theologicky zdůvodnili. V roce 1530 Sebastian Franck už odhadoval počet usmrcených novokřtenců na dva tisíce. Byli mezi těmito oběťmi stoupenci revoluce ve smyslu Müntzerově anebo pokojní vyznavači ve smyslu curyšských novokřtenců?

Mezi vůdci hnutí v jižním Německu bylo nepochybně dost odhodlání přivodit násilím království Boží na této zemi. Takovému programu sloužil někdejší Müntzerův druh Hans Hut. Zabil se v Augsburgu 1527 při pokusu o útěk ze žaláře. Za stejnou vidinou šel Augustin Bader, kterého sfali ve Stuttgartu 1530.

Jiní však neměli tohoto revolučního nadšení. Na závěr velikého sněmování hornoněmeckých novokřtenců, k němuž došlo roku 1527, sepsal Michal Sattler, původem z Curychu, jakési vyznání víry. V článku sedmém a posledním mluví rozhodně proti moci meče. Kristus na nás chce, abychom se učili od jeho mírnosti a pokory: „Světská vláda jedná podle těla, křesťan jedná podle Ducha. Domovské právo světské moci je v tomto světě, domovské právo křesťanovo v nebesích. Boj a zbraně světské moci jsou tělesné a namířené proti tělu. Zbraně křesťanovy jsou duchovní a namířené proti démonům.“

Mezi revolucionáře nepatří ani Hans Denck, zesnulý roku 1527, jehož Bucer nazýval papežem novokřtenců. Svým důrazem na vnitřní slovo, jemuž přisuzoval význam větší než Písmu svatému, hleděl odvrátit augsburské i štrasburské své stoupence od apokalyptických nadějí.

Hubmaier sám byl podmaněn Müntzerovým vlivem, přece však zaujal stanovisko odlišné. Když roku 1524 byl donucen uprchnout z Waldshutu, napsal v dočasném svém útulku knihu o upalování kacířů. Je to smělý a vášnivý protest proti tomuto krutému zvyku: „Kacíři jsou ti, kdo se bezbožně protiví Písmu svatému anebo je vykládají jinak než tomu chce Duch svatý. Takové lidi je třeba přesvědčit náboženskými prostředky. Tedy laskavostí. Odmítnou-li podrobit se zbraním evangelia, nechť jsou ponecháni sobě samým. Ale zákon, jenž odsuzuje kacíře do ohně, staví Sion na krvi a Jeruzalém na nepravosti.“ Soudí proto Hubmaier, že největšími kacíři jsou inkvisitoři. Světská moc má trestat zločince, nenáleží jí však soudit kacíře.

Zdá se, že roku 1525 se Hubmaier účastnil selské války. Je pravděpodobně autorem článků, které požadují ve prospěch venkovského lidu práva hospodářská a politická. Za svého pobytu v Mikulově v letech 1526 až 1527 osvědčil budovatelské schopnosti.

Ve svých spisech požaduje přesné vymezení a rozlišení oblasti církevní a státní. Státu upírá právo trestat přečiny duchovního řádu. Ve věcech učení uznával za nejvyšší pravidlo Písmo, ve věcech občanských vrchnost. Neuznával však státu církevního, ať v pojetí římském nebo luterském. Novokřtěnecké obecenství je podle jeho soudu dobrovolným sdružením, jehož vnějším znakem je křest dospělých. O čistotu učení dbá toto sdružení vzájemným bratrským napomínáním a ukáže-li se toho potřeba, vylučováním nehodných. Takové vyloučení však nemá občanských důsledků. Vyhoštěný nesmí býti zbaven svobody nebo zabit. Bratrstvo se spokojuje tím, že s ním přeruší styky. Veřejná správa občanská, stát, má podle Hubmaiera své oprávnění, křesťan je povinen se mu podrobit a dokonce se má účastnit veřejného života. Ale novokřtěnci se dožadují práva organizovat svůj život náboženský mimo dosah státní církve.

PÁD MÜNSTERU

Zdálo se, že v jižním Německu a ve Švýcarech půjde novokřtěnectví pokojnou cestou, ačkoli bylo krutě pronásledováno. Ale v Nizozemí a ve Vestfálsku přiměl mocný nápor apokalyptického vidění některé novokřtěnce k revolučnímu povstání. Začátky tohoto nového pohybu jsou spojeny s působením Melchiora Hofmanna.

V roce 1523 byl tento švábský kožešník podmaněn luterstvím. Jako potulný kazatel se objevuje v Livonsku, ve Švédsku, v Dánsku a naposledy v Holštýnsku, odkud ho v r. 1529 vypudili. Utekl do Štrasburku, kde se stal novokřtěncem. Tam také začal prorokovat, pokládaje se za druhého Eliáše. Podle jeho mínění měl nastat konec světa roku 1533 a Štrasburk se měl stát novým Jerusalemem. Motivy jeho kázání jsou pozoruhodně obdobné těm, které určovaly projevy Milíče z Kroměříže před nějakými 160 lety. Před zatčením unikl z města a kázal ve východním Frisku a v Nizozemí evangelium posledních dní. Jeho stoupenci byli často zvaní melchiority a sdružili se v novokřtěnecké obce. V rok domnělého naplnění (1533) se chtěl vrátit do Štrasburku. Byl tu však uvězněn a v žaláři také zemřel roku 1543.

Od Müntzera se Hofmann lišil tím, že nekázal přímo buřičsky. Zvěstoval sice, že Bůh vyhladí bezbožné, ale nežádal od svých stoupenců, aby byli vykonavatelé Boží pomsty. A přece rozpoutal, hlavně v Nizozemí, mocné eschatologické nadšení závažných důsledků. Pověstného roku 1533 se jeden z Hofmannových žáků, haarlemský pekař Jan Matthijs, prohlásil za Enocha. Jeho druh Jan Leydenský, někdejší krejčí, byl spolu s ním přesvědčen, že čas trpělivosti vypršel. Svatí, kteří až dosud strádali pod mocí pronásledovatelů, se nyní vzpřími k úderu proti bezbožným, aby je zcela vyhladili a mohli založit na troskách starého hříšného světa nový Jerusalemem. Údésné to kázání, podobně zápalné jako husitské výzvy z dob poutí na hory, došlo pronikavého ohlasu v Amsterdamu i v celém Nizozemí, nejvýrazněji však ve vestfálském Münsteru..

Město se přiklonilo k reformaci teprve roku 1533 díky působení Bernarda Rothmanna a soukeníka Knipperdollinga. Stykem s nizozemskými melchiority pronikly sem však záhy novokřtěnecké zásady. Dne 5. ledna 1534 pokřtili dva vyslanci Jana Matthijse kazatele Rothmanna a zahájili tak silné novokřtěnecké hnutí. Navíc prohlásili, že novým Jerusalemem není Štrasburk, nýbrž právě Münster. O málo později přibyli Jan Leydenský a po něm sám Jan Matthijs se zástupy novokřtěnců, které útisk vyšťval z Nizozemí. 23. února sesadili městskou radu a v čelo novokřtěnecké obce postavili Kipperdollinga. Měšťané, kteří se tomu vzepřeli, museli odejít. Došlo k hromadnému překřtívání a k prohlášení i uskutečnění komunismu spotřebních statků.

Mezitím biskup, podle současného práva pán města, chystal promyšlený protiútok. Dlouho obléhal

město, dobře zásobené potravinami a chráněné hradební zdí. Když se Matthijs pokusil počátkem dubna o smělý výpad, byl zabit. Na jeho místo nastoupil Jan Leydenský, prohlášený králem nového Sionu s posláním dobýti všech končin země. V apokalyptickém a rovnostářském nadšení a v nemalém sevření politickém prohlásili münsterští novokřtění legitimnost mnohoženství po vzoru starozákonních patriarchů. V říjnu roku 1534 sedmadvacet „apoštolů“ se odvážilo proniknout k nepřátelům a zvěstovat jim vítězný příchod nového sionského krále. Mnozí z nich padli, někteří došli ochotného sluchu mezi vykořisťovanou chudinou.

Teprve však 24. června 1535 se podařilo vojsku biskupovu proniknout do města. Obležení se bránili se zoufalou odvahou. Rothmann padl, Jan Leydenský a Knipperdolling se dostali do zajetí. Po nelidském mučení byli po několika měsících usmrceni. Jejich těla byla v klecích vyvěšena na trvalou výstrahu na kostelní věž.

Tak skončil tento výbuch revolučního novokřtěnectví. Měl zdrcující následky pro další příběhy celého hnutí. Pro případ nešťastných münsterských byli novokřtění nejrozmanitějších směrů nazýváni blouznivci, „švermery“, bez pokusu o postižení příčin jejich zoufalého protestu. Nikde jim nebylo přáno klidně žít. Novokřtění tvořili v 16. století dvě třetiny všech umučených pro své vyznání.

LID BEZ MEČE

Zmíněný směr novokřtěnců našel významného představitele v Menno Simonsovi. Narodil se 1493 ve Frisku. Roku 1524 se stal knězem a od katolictví se oddělil teprve po deseti letech. Nesouhlasil s krajnostmi, k nimž došlo v Münsteru. Ale strašlivá pronásledování, která postihla novokřtěnce v Nizozemí i jinde, přiměla Simonse, aby se postavil na jejich stranu.

Brzy stanul v čele umírněných novokřtěnců ve Frisku a v severním Nizozemí. Byl až do své smrti velmi činný, většinou však ve skrytosti a v podzemí. Roku 1542 vypsali Karel V. na jeho hlavu odměnu 100 zlatých. Už za jeho života byli jeho přátelé nazváni jeho jménem a později prosluli jako mennonité. Menno sám zemřel nedaleko Hamburku 1559. Církev je podle Simonse, stejně jako již podle prvních novokřtěnců, lidem svatých, znovu zrozených, jasně odlišených od tohoto světa. Znovuzrození je dílem uskutečňovaným v nitru člověka a nelze je proto navodit vnějším obřadem. Křest nemůže být příčinou nového rodu. Může toliko dotvrdit znovuzrození skrze víru v Boží slovo. Věřit ve znovuzrozuující sílu křestního úkonu je Simonsovi rouhání, vyprázdňování Kristovy krve. Křest dětí Písmo nepřikazuje. Církev je shromážděním lidí, které sbratřilo dobrovolné obrácení, jež je zároveň odvrácením od světa. Středověké církvi i luteránům vytýká Menno Simons, že pohrdli biblickým rozlišením ovcí od vlků, Ježíšova podobenství o koukoli, o síti, která zahrnuje dobré i nedobré ryby, o deseti pannách, chtějí toliko naznačit, že se může podařit pokrytcům skrýti se přidružením mezi pravé křesťany. Nechtěl tím však říci, že církev smí vědomě ve svém středu snášet ty, kteří zřejmě přestupují Boží zákon. Toto poznání vedlo Simonse ke krajně přísnému pojetí vylučování z církve: „Církev, která se neodvažuje po apoštolském

způsobu ze svých řad vyobcovat nevěrné, podobá se městu bez hradeb, volnému poli, domu bez dveří a beze stěn. Soudím naopak, že patří k poznávacím znakům zdravé a pravé církve, že s vážností a citlivostí se odvažuje apoštolské exkomunikace s bdělou láskou, hledíc při tom dbát pokynů Písem svatých.“

V mennonitských sborech byla zavedena přísná kázeň, která sahala i do vztahů rodiny.

Zásahu světské moci se bránila důsledně. S pokusy násilného převratu nechce mít Simons nic společného. Znovuzrození křesťané podle jeho pochopení zamítají válku a násilí zásadně, ba nemohou přitakati ani k trestu smrti a útrpnému právu: „Znovuzrození se nehotoví k boji a na válce nemajíúčást. Jsou syny pokoje, zkuli meče své v motyky a oštěpy své v srpy a neučí se válkám.

Císařovi dávají co je císařovo a Bohu, co je Boží. Jejich mečem je slovo Ducha.“

Zamítavý postoj mennonitů k válce znamená v reformačním věku zdravou reakci jednak proti césaropapismus katolického typu, jednak proti státní církvi typu protestantského. Menno sám uznával, že „Luther i jiní o těchto věcech zprvu mluvili správně, zapomněli však na tuto zásadu, když se jejich postavení zpevnilo a stalo zajištěným“.

KONCE SVOBODY

Viděli jsme již, že Luther přisoudil knížatům trojí úkol: podporovat kázání evangelia, zabránit kázání učení nepravého a kacířského, donucovat poddané, aby se účastnili kázání Božího slova. Když se v roce 1534 upevňovaly reformační řády v městě Augsburku, luterští bohoslovci a právníci vydali několik prací, zdůvodňujících právo vrchnosti reformovat místní církve. Zároveň se však ozvaly některé hlasy proti krvavému pronásledování novokřtěnců. Už 1528 vydal wúrtemberský reformátor Jan Brenz rozpravu, odpovídající záporně na otázku, zda vrchnost smí trestat smrtí křtěnce nebo jiné kacíře. Brenz neupírá pánům právo zasahovat do církevních záležitostí, soudí však, že postup násilný nemůže dosáhnout trvalého účinku. O vzory Starého Zákona se úřední postup sotva může opřít, když přeci starozákonní útrpné právo bylo nahrazeno milostivým Zákonem Novým. Stanovisko toto umírněné se nijak nezamlouvalo Melanchtonovi. „Brenz je příliš mírný,“ psal r. 1530, „nemá dost zkušeností“.

A zkušenosti opravdu po letech změnil Brenzův přístup k otázce. Melanchton založil svou theorii na předpokladu, že představitel vrchnosti a státní správy je předním údem církve. Jako takový se nemůže nestarat o záležitosti církve v oblasti, ve které světsky vládne. Tu mu přísluší důležitá péče o náboženství. Brenz sám šel v pozdějších letech ještě dále: Kníže má veřejnou moc rozhodovat a rozsuzovat náboženské učení.

Štrasburský Bucer vidí v reformaci církve základní povinnost krále, jenž se v tom má podobat biblickému Davidovi. Jeho druh Wolfgang Capito (1478 až 1541) dokonce prohlašoval, že kníže je pastýřem, otcem, ba i viditelnou hlavou církve na zemi. Proto si správně počínal, soudí, anglický král Jindřich VIII., když se prohlásil nejvyšším správcem národní církve. Jak nebezpečnou cestu zde reformační myšlení ušlo od dob husitských, kde směle prohlašováno, že jedinou hlavou církve je Kristus sám!

Aby jasně vyznačili dosah světské moci v záležitostech církve, reformátoři se jali zdůrazňovat, proti svému dřívějšímu přesvědčení, že kníže je strážcem obojí desky Zákona, aspoň po vnější stránce. Výraz „strážce obojí desky“,razil nejspíše Melanchton. Proto žádal na vrchnostech, aby odstraňovaly mši, pronásledovaly kacíře a dbaly o hladký chod bohoslužebných shromáždění, kde se biblicky káže.

Tento myšlenkový vývoj uzákonil v říši mír augsburský, podepsaný v září 1555. Zaručoval svobodu vyznání především knížatům. Po vleklém jednání, které se protáhlo na šest měsíců, augsburská mírová dohoda upravila svými 22 články pokojnou koexistenci dvou vyznání v říši německé, římsko-katolického a augsburského. Všecka ostatní vyznání byla z dohody vyloučena. Knížata mají svobodu rozhodnout se pro jedno z uznaných vyznání. Jejich poddaní mají sice tutéž svobodu, rozhodnou-li se však pro vyznání jiné než to, k němuž se hlásí jejich kníže, musí se vystěhovat. Přesně vzato, byli tedy svobodní jen páni, poddaným se dostalo jen málo záviděníhodného práva opustit pro víru zemi a vyprodat se. Komu však vrchnostensky patří země, ten nadále určuje víru poddaných. Zásada „čí země, toho i náboženství“ nechte se sice výslovně v augsburské dohodě, je však obsažena věcně v jejích člancích. K tak obludné karikatuře křesťanské svobody dospěla říše třicet pět let po vydání slavného Lutherova manifestu o svobodě křesťanského člověka!

seriál Amedea Molnára z Kostnických jisker 1957

Redakční poznámka: *Seriál článků byl původně digitálně publikován na webu baptismus.estranky.cz.*